

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

ปัญหาเรื่องความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอก (The problem of knowledge of the external world) ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญในวิชาญาณวิทยา (Epistemology) และเป็นที่น่าสนใจกันอย่างกว้างขวางของนักปรัชญาตะวันตกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือปัญหาที่ว่ามนุษย์เรานั้นสามารถเข้าถึงหรือมีความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับโลกภายนอก (ความรู้ที่บรรยายโลกภายนอกได้ตรงตามที่มันเป็นจริงๆ) ได้หรือไม่อย่างไร วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต้องการศึกษาประเด็นปัญหาดังกล่าวจากมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อดูว่าพุทธปรัชญาเถรวาทจะมีคำตอบหรือคำอธิบายอย่างไร กล่าวคือในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทแล้วมนุษย์นั้นจะสามารถมีความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับโลกภายนอกได้หรือไม่ และถ้าพุทธปรัชญาเถรวาทยืนยันว่าได้ พุทธปรัชญาจะมีข้อเสนออย่างไร

หลังจากที่ได้ศึกษาวิเคราะห์คำสอนของพุทธปรัชญาเรื่องกระบวนการรับรู้โลกของมนุษย์แล้ว ทำให้พบว่าในเบื้องต้นพุทธปรัชญามีความคิดเห็นสอดคล้องกับนักปรัชญาตะวันตกท่านหนึ่งคือ นอร์วูด รัสเซลล์ แฮนสัน (Noorwood Russell Hanson) ในข้อเสนอของเขาเรื่อง "การพ่วงมากับทฤษฎีของการสังเกต" (theory-ladenness of observation) โดยเราจะเห็นได้จากที่พุทธปรัชญาอธิบายว่า เมื่อมนุษย์รับรู้เหตุการณ์หรือสิ่งต่างๆ (โลกภายนอก) กระบวนการรับรู้ของมนุษย์จะไม่หยุดแค่ขั้นของผัสสะ (อายตนะภายใน + อายตนะภายนอก + วิญญาณ) เท่านั้น แต่ทว่ามนุษย์ยังได้ทำความเข้าใจสิ่งที่ถูกรับรู้เพิ่มเติมว่าเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ในขั้นที่เรียกว่า "สัญญา" โดยการเทียบเคียงประสบการณ์ใหม่ที่เรารับรู้กับความรู้เดิมที่เราเก็บรวบรวมไว้ (ความรู้หรือทฤษฎีที่เรามีอยู่ก่อนแล้ว) และนั่นก็หมายความว่าความรู้ที่เราได้จากประสบการณ์ใหม่เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับ (ไม่เป็นอิสระ) กับความรู้เดิมที่เรามีอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้นการที่เราจะหมายรู้สิ่งที่เราเห็นหรือรับรู้ว่าเป็นอะไรนั้นก็ต้องขึ้นอยู่กับกรอบความรู้หรือความเชื่อบางอย่างซึ่งเป็นเรื่องของประสบการณ์ที่เรามีอยู่ก่อนแล้วอย่างไม่รู้ตัวจนเราไม่สามารถจัดสิ่งเหล่านี้ออกไปรับรู้โลกภายนอกอย่างที่มันเป็นจริงได้ ความสามารถในการเข้าถึงความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอกของมนุษย์จึงมีข้อจำกัด และด้วยความเข้าใจดังกล่าวนี้ผู้วิจัยคิดว่าเราสามารถนำไปอธิบายทำที่บางอย่างของพุทธปรัชญาเพื่อให้เห็นถึงที่มาที่ไปของมันได้ ทำที่ที่ว่านี้คือทำที่ปฏิเสธต่อการถกเถียงทางอภิปรัชญา (ทำที่นี้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกอย่างน้อย 2 แห่ง คือ ในจุฬามาลุงโกยวาทสูตรและอจินติตสูตร) และทำที่ไม่วิวเชื่อ

ใจต่อวิทยาศาสตร์(ทำที่นี้เห็นได้ในกาลามสูตรจากการที่พระพุทธเจ้าทรงเตือนให้เราตรวจสอบอุปนิสัยซึ่งเป็นวิธีการแสวงหาความรู้ในวิทยาศาสตร์)อีกทั้งทำที่เหล่านี้ของพุทธปรัชญาก็มีความสอดคล้องไปในแนวเดียวกันกับนักปรัชญาตะวันตกท่านอื่นที่เห็นด้วยกับข้อเสนอเรื่องการพ่วงมากับทฤษฎีของการสังเกต

ถึงแม้ในเบื้องต้นพุทธปรัชญาจะเห็นว่าด้วยธรรมชาติของมนุษย์บางประการนั้น(การพ่วงมากับทฤษฎีของการสังเกต)ได้ทำให้ความสามารถในการเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับโลกภายนอกของมนุษย์มีข้อจำกัด แต่อย่างไรก็ตามเมื่อเราศึกษาคำสอนที่อาจเรียกได้ว่าเป็นทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาทั้งระบบแล้วเราจะพบว่าพุทธปรัชญายังคงยืนยันอย่างชัดเจนว่ามนุษย์สามารถมีความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับโลกภายนอกได้และการรู้ความจริงเกี่ยวกับโลกภายนอกก็มีความสำคัญมากในระบบความคิดของพุทธปรัชญา

ในทัศนะของพุทธปรัชญาการที่มนุษย์มีความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอกอย่างไรนั้นมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งต่อความสุขความทุกข์ในชีวิตของมนุษย์เอง กล่าวคือถ้าเรามีความรู้ที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนออกไปจากความเป็นจริงของโลกภายนอก (เป็นโลกที่มีความหมายไปต่าง ๆ นานาตามที่เรานิบัญญัติสร้างขึ้น) ความรู้ดังกล่าวนี้ก็จะส่งผลให้เรามีการกระทำต่างๆ ต่อโลกด้วยความยึดมั่นถือมั่น(อุปาทาน)พร้อมกับคาดหวังให้มันเป็นไปตามที่เราต้องการแต่เมื่อเราควบคุมให้มันเป็นไปตามที่เราต้องการไม่ได้ ผลก็คือความทุกข์ความผิดหวัง ในทางตรงกันข้ามถ้าเรามีความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอกตรงตามความจริงที่มันเป็น เราจะมีความสัมพันธ์กับโลกอย่างรู้เท่าทันและไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่น ผลก็คือจะก่อให้เกิดความสุขหรือการพ้นจากทุกข์อันเป็นเป้าหมายหลักของพุทธปรัชญา ดังนั้นการที่เราจะบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดของพุทธปรัชญา(การดับทุกข์หรือ นิพพาน)ได้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องมีความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับโลก เมื่อการรู้ความจริงเกี่ยวกับโลกมีความสำคัญต่อระบบความคิดของพุทธปรัชญาอย่างมากเช่นนี้แล้วจึงมีความจำเป็นที่พุทธปรัชญาต้องเชื่อต่อไปด้วยว่ามนุษย์นั้นสามารถมีความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับโลกภายนอกได้ การรู้เห็นตามที่เป็นจริงนี้พุทธปรัชญามีศัพท์เฉพาะเรียกว่า “ยถาภูตญาณทัสสนะ ”

กระบวนการรับรู้โลกที่นำไปสู่ความรู้ที่ผิดพลาดไม่ตรงตามความเป็นจริงและเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ พุทธปรัชญาเรียกว่ากระบวนการรับรู้แบบสังสารวัฏฏ์ เป็นกระบวนการรับรู้ของปุถุชนผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ ส่วนกระบวนการรับรู้ที่นำไปสู่ความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับโลกและทำให้พ้นจากทุกข์ พุทธปรัชญาจะเรียกว่ากระบวนการรับรู้แบบวิวัฏฏ์ เป็นกระบวนการรับรู้ของพระอรหันต์ ความ

แตกต่างของการรับรู้ทั้ง 2 แบบพระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) ได้อธิบายไว้ว่าจะมีจุดแยกกันที่ชั้นของสัญญา กล่าวคือ สำหรับกระบวนการรับรู้แบบสังสารวัฏฏ์ สัญญาจะเป็นปปัญจสัญญาคือการหมายรู้ที่เกิดจากอำนาจของกิเลสตัณหาที่มีการปรุงแต่งให้ความหมายใหม่ที่หลากหลายซับซ้อน ส่วนกระบวนการรับรู้แบบวิวัฏฏ์ สัญญาจะเป็นสัญญาบริสุทธิ์ คือจะหมายรู้ตรงตามที่โลกเป็นจริง ๆ ไม่มีการปรุงแต่งเพิ่มเติมให้เป็นไปตามอำนาจของกิเลสตัณหา การที่กระบวนการรับรู้ของเราจะเป็นแบบวิวัฏฏ์ มีสัญญาเป็นสัญญาบริสุทธิ์ไม่มีกิเลสเข้ามาเกี่ยวข้องได้นั้น พุทธปรัชญาอธิบายว่าเราต้องฝึกฝนตนเองตามกระบวนการบางอย่างที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งสามารถจำแนกออกไปได้อีกเป็นหลักปฏิบัติ 8 ประการที่เรียกว่ามรรคมรรค 8

แต่อย่างไรก็ตามกระบวนการทำงานขั้นสัญญา ตามคำอธิบายของพุทธปรัชญา เมื่อศึกษาให้ละเอียดลงไปแล้วยังสามารถแยกออกได้อีกเป็น 2 ชั้นตอน คือ สัญญาขั้นต้นและสัญญาชั้นเสริม สัญญาชั้นเสริมยังสามารถแบ่งออกได้อีกเป็น 2 ชนิด คือ กุศลสัญญาและอกุศลสัญญา กระบวนการรับรู้ทั้งแบบสังสารวัฏฏ์และแบบวิวัฏฏ์จะยังคงมีสัญญาขั้นต้นคอยทำหน้าที่หมายรู้ในระดับสมมติบัญญัติว่าสิ่งที่รับรู้เป็นเช่นนั้นสิ่งนี้เหมือนกันอยู่แต่ในชั้นของสัญญาชั้นเสริมนั้นจะต่างกัน กล่าวคือ กระบวนการรับรู้แบบสังสารวัฏฏ์จะเป็นอกุศลสัญญา(ปปัญจสัญญา) คือเป็นการหมายรู้ที่มีการปรุงแต่งเอาความรู้สึกแห่งตัวตนเข้าไปผูกพันเกี่ยวข้อง ดังนั้นจากคำอธิบายของพระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) ที่บอกว่ากระบวนการรับรู้ทั้ง 2 แบบมีจุดแยกกันที่ชั้นของสัญญานั้นจึงหมายถึงสัญญาชั้นเสริมไม่ใช่สัญญาขั้นต้น และหากเราจะพิจารณาลงไปเฉพาะกระบวนการรับรู้แบบวิวัฏฏ์ซึ่งเป็นของพระอรหันต์ เราจะสังเกตได้ว่ากระบวนการรับรู้โลกแบบนี้ก็ยังคงมีลักษณะของการพ่วงมากับทฤษฎีของการสังเกตอยู่ เห็นได้จากการหมายรู้ในระดับสมมติบัญญัติที่ยังคงมีสัญญาขั้นต้นคอยทำหน้าที่หมายรู้สิ่งที่ถูกรับรู้ว่าเป็นเช่นนั้นสิ่งนี้โดยการเทียบเคียงประสบการณ์ใหม่กับความรู้หรือทฤษฎีที่เรามีอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้นก็หมายความว่าพระอรหันต์ซึ่งเป็นบุคคลในอุดมคติของพุทธปรัชญาก็ยังคงสามารถที่จะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องสมมติบัญญัติที่แตกต่างกันออกไปได้ตามแต่ทฤษฎีที่แต่ละท่านมีอยู่

จากการวิเคราะห์กระบวนการทำงานของสัญญาอย่างละเอียดข้างต้นนี้ ในท้ายที่สุดแล้วเราจะพบว่า กระบวนการรับรู้แบบวิวัฏฏ์ซึ่งพุทธปรัชญาอธิบายว่าเป็นกระบวนการที่สามารถนำมนุษย์ไปสู่ความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับโลกภายนอกได้นั้น พุทธปรัชญาหมายเอาเฉพาะความรู้ที่เกี่ยวกับการดับทุกข์เท่านั้น ไม่ใช่หมายเอาในความรู้ทุกๆ เรื่อง ดังนั้นแล้วการที่พุทธปรัชญา

ยืนยันว่ามนุษย์สามารถมีความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับโลกได้นั้น ความรู้ในที่นี้จึงเป็นการใช้ในความหมายเฉพาะ กล่าวคือ เฉพาะความรู้เกี่ยวกับการดับทุกข์ อีกทั้งพุทธปรัชญาเองก็มีท่าทีอย่างชัดเจนว่ามนุษย์เรานั้นไม่จำเป็นต้องไปรู้ในทุกๆ เรื่อง

5.2 ข้อเสนอนะ

เนื่องจากการศึกษาทั้งหมดที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นการศึกษาวิเคราะห์ที่มุ่งความสนใจลงไปเฉพาะความสามารถในการเข้าถึงความรู้ของพระอรหันต์ผู้เป็นสาวกเท่านั้น ดังนั้นข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงไม่ได้รวมถึงความสามารถในการเข้าถึงความรู้ของพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดา แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยก็ยังคงคิดว่าประเด็นดังกล่าวเป็นสิ่งที่น่าสนใจและควรที่จะได้มีการศึกษาวิเคราะห์กันอย่างละเอียดต่อไป

ครั้งหนึ่งผู้วิจัยได้ชมรายการโทรทัศน์รายการหนึ่ง เป็นรายการในลักษณะของการสนทนาหัวข้อที่สนทนาในวันนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับคำสอนของพุทธศาสนาว่า “นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา” มีวิทยากรท่านหนึ่ง (ในจำนวนวิทยากรทั้งหมดที่ท่าน ในตอนนี้ผู้วิจัยจำไม่ได้แล้ว) ที่ทางรายการเชิญมา วิทยากรท่านนี้เป็นที่รู้จักกันดีในแวดวงการศึกษาพุทธศาสนาเชิงวิชาการ และเป็นที่ยอมรับกันว่าท่านเป็นผู้รู้พุทธศาสนาท่านหนึ่ง ในวันนั้นท่านได้แสดงทัศนะสนับสนุนว่านิพพานต้องเป็นอนัตตาเมื่อท่านบรรยายจบผู้ฟังท่านหนึ่งที่นั่งร่วมอยู่ในรายการได้ลุกขึ้นแล้วแสดงทัศนะคัดค้านว่านิพพานต้องเป็นอัตตา จนเกิดมีวิวาทะกันขึ้นบรรยากาศเต็มไปด้วยความตึงเครียดและสิ่งที่สะอึดใจผู้วิจัยมากที่สุด คือการเห็นภาพของวิทยากรท่านนี้แสดงความโมโหโดยการลุกขึ้นเอานิ้วชี้หน้าพร้อมกับใช้คำพูดที่รุนแรงกับผู้ฟังฝ่ายตรงข้ามที่ไม่เห็นด้วยกับท่าน

จากเหตุการณ์นี้ ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสงสัยกับคำว่า “รู้” เมื่อเราบอกว่า “เรารู้” “ท่านรู้” หรือ “เขารู้” “รู้” ที่ว่านี่คืออะไร มีลักษณะอย่างไร ผู้วิจัยคิดว่าผลของการศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ น่าจะช่วยให้เราตอบปัญหานี้ได้ (ในระดับหนึ่งอาจจะไม่ใช่ทั้งหมด) และเข้าใจต่อเหตุการณ์ข้างต้นนี้ได้ดียิ่งขึ้น

ผู้วิจัยคิดว่าคุณูปการอันสำคัญอย่างหนึ่งของพุทธปรัชญาที่ได้มอบให้แก่วงการการศึกษาคือการเตือนให้เราเห็นข้อบกพร่องอันเป็นสิ่งที่พึงระวังในการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ เพราะธรรมชาติของมนุษย์นั้นเมื่อรับรู้สิ่งต่างๆ มนุษย์ไม่เพียงแต่รับรู้ข้อมูลที่ปรากฏแก่กายตนเท่านั้น

แต่มนุษย์ยังทำหน้าที่ให้ความหมายเพิ่มเติมแก่ข้อมูลพร้อมกับเอาความรู้สึกของตนเข้าไปผูกพัน คาดหวัง เพื่อว่าข้อมูลนั้นจะมีความหมายแก่ตน ส่วนจะตีความว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไรนั้น แม้ว่าจะรับรู้สิ่งเดียวกันก็ไม่จำเป็นว่าจะต้องตรงกันแต่อาจแตกต่างกันออกไปได้ ขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจหรือทฤษฎีที่มีเก็บรวบรวมไว้ในจิตของแต่ละคน

ถ้าความรู้ของมนุษย์มีลักษณะข้างต้นนี้จริง ก็ไม่ใช่เรื่องแปลกอะไรที่คน 2 คน เมื่อมาศึกษาพระพุทธศาสนาโดยการอ่านตัวบท(พระไตรปิฎก)เดียวกันแล้วจะตีความแตกต่างกันออกไป ผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนาด้วยจารีตแบบฝรั่งกับผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาด้วยจารีตแบบไทย เรา เมื่อมาอ่านพระไตรปิฎกเล่มเดียวกัน พระสูตรเดียวกัน สำนวนแปลเดียวกัน อายุขณะภายใน (ตา)ของทั้งคู่กำลังกระทบสัมผัสกับอายตนะภายนอกอันเดียวกัน(ซึ่งในที่นี้คือตัวอักษรที่พิมพ์อยู่ในพระไตรปิฎก) มีภาพบนเรตินาเหมือนกัน แต่ทั้งคู่อาจเห็นไม่เหมือนกันก็ได้ เพราะนอกจากทั้งคู่จะรับรู้ข้อมูลที่ปรากฏแก่อายตนะในขั้นของผัสสะแล้ว พวกเขายังได้ให้ความหมายแก่สิ่งที่รับรู้เพิ่มเติมในขั้นของสัญญาโดยการเทียบเคียงกับความรู้เดิมที่พวกเขามีอยู่ก่อนแล้ว พร้อมกันนั้นพวกเขายังอาจเอาความรู้สึกของตนเข้าไปผูกพันเกิดความคาดหวังอะไรบางอย่างจากตัวบทเหล่านั้นด้วย

รากเหง้าของปัญหาความขัดแย้งทางความคิด (ที่นำไปสู่ความรุนแรงอื่นๆ ถ้าไม่นำไปสู่ความรุนแรงอื่นๆ ผู้วิจัยคิดว่าไม่ใช่ปัญหา) อาจจะมีสาเหตุมาจากความหลงลืมคำเตือนของพุทธปรัชญาอันนี้ก็ได้ แต่ถ้าเราเข้าใจถึงข้อบกพร่อง ขอบเขตความสามารถของเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ของเราเช่นนี้แล้วความแตกต่างทางความคิดอันเกิดจากการตีความตัวบทเดียวกันก็สามารถเกิดขึ้นได้ และมีโซ่ความคิดของเราจะต้องถูกและคนอื่นต้องผิดอย่างแน่นอนเสมอไป ทั้งความคิดของเรากับผู้อื่น อาจจะผิดด้วยกันได้ทั้งนั้น

ผู้วิจัยคิดว่าการเข้าใจอย่างนี้น่าจะเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับคำสอนหลักของพุทธศาสนาที่ให้ละซึ่งความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งรวมไปถึงความยึดมั่นถือมั่นในความเชื่อหรือทิฐิของตน (ทิฏฐุปาทาน) อย่างชนิดรุนแรง และด้วยท่าทีเช่นนี้น่าจะนำไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน ฟังกันและกันมากขึ้น ส่งผลให้ในท้ายที่สุดประโยชน์ก็จะเกิดกับพุทธศาสนาโดยส่วนรวม อนึ่ง การเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยก็ไม่ลืมที่จะตระหนักอยู่เสมอว่าเป็นการเขียนอยู่บนความรู้ที่ได้มาโดยวิธีการที่มีข้อบกพร่องอยู่และก็สามารถผิดได้ไม่มีข้อยกเว้นเช่นเดียวกัน